

„Kritikához férfi kell, elvekben alapos, elvekhez hű... kritikusként tisztaságot szerető kezek kellene, olyanok, melyek magokat alacsonyáság, igazságtalanság, részrehajlás foltjaival beszennyezni irtózzanak” – írta Bajza József százhetven évvel ezelőtt. Ma sem kívánhatunk mást: ilyen férfit (vagy persze nőt).

Hagyománya a Holminak, hogy egy-egy fontosabb műről több kritikát is közöl. Esterházy Péter JAVÍTOTT KIADÁS-ával is ezt terveztük (és valósítottuk meg ez évi februári számunkban). Farkas Zsolt írása is ide készült felkérésünkre, amikor azonban megkaptuk, a szerkesztőség többsége úgy ítélte meg, hogy ez az írás nem felel meg a könyvbírálattal szemben joggal támasztható követelményeknek. Az amatőr olvasó megteheti, hogy csak azt a könyvét olvassa el egy szerzőnek, amelyik éppen a kezébe kerül, a hivatásos olvasótól, vagyis a kritikusától azonban elvárható, hogy ne érje be ennyivel, és kiváltképpen ne abban az esetben, ha a könyv már a címével felhívja rá a figyelmet, hogy valaminek a folytatása, kiegészítése, és még ennél is kevésbé akkor, ha ez a valami az adott szerző magnum opusa, vagyis jelen esetben Esterházy Péter HARMONIA CAELSTIS-e. Márpedig a rendkívüli olvasottságát amúgy bőségesen szemléltető Farkas Zsolt azt állítja, hogy éppen ezt a fő művet nem olvasta. Mindamellet azonban tudni véli, hogy ugyanaz a fő problémája, mint a JAVÍTOTT KIADÁS-nak. Zavar bennünket továbbá – nem először – a gúnyiratot átható, eleve eltökéltnek látszó és a szerző személyét és művét olykor egymásba mosó ellenszenv, a Holmi szellemétől idegen, fölényeskedő, agresszív hang.

Ugyanakkor tehetséges írásokról nehezen mondanak le a folyóirat-csinálók. Arra gondoltunk, hogy provokatív állításai talán termékeny vitát gerjesztenek. Annyiban nem is csalódtunk, hogy a vitapartnernek felkért szerzők közül legalább egyet – Márton Lászlót –, aki, mint írja, a JAVÍTOTT KIADÁS megjelenése után nem tudott recenziót írni a könyvről, most ez a pamflet arra indított, hogy mégiscsak beszéljen róla. Mindazonáltal abban a reményben bocsátjuk közre a két írást, hogy a vita folytatódik.

A szerkesztőség

A SZÉPSÉG ÉS A SZÖRNYETEG

„Azt hittem, tréfálok.”
(Esterházy: JAVÍTOTT KIADÁS)

„see my tears good father / will they wash it away / all my dirt from your holy feet no / i don't believe it works that way 'cause / you ask for nothing / 'cept to be by my side love // yes my sister girl / i know that it is true / you see me with the lord's eye girl and / you see right through and / you look for nothing / is there something behind my eyes”

(16HP: BURNING BUSH)

„Boldog az az anya, / ki kertesként kertel, / boldog az az apa, / ki virágot ültet, // másnak, nem magának, / más ember fiának, / gyönyörűségére / maga magzatának”

(Népdal)

„Nem volt más lehetőségem, előrebocsátva továbbra is: hacsak a szabadságot nem akartam választani.”

(Kafka: JELENTÉS AZ AKADÉMIAÑAK)

(Bevezetés) Egy francia filozófus (intézménytörténész/kopasz buzi/radikális baloldali/stb.) MI A SZERZŐ? című vázlatos értekezésében azt mondja, hogy a szerző sem nem az a valós történelmi személy, akinek neve egy írásmű elején (végén) szerepel, sem nem az, aki a műben narrál. Sokkal inkább a kettő közötti oscilláció – (ön)reflexió – lehetősége: egyfajta *funkció* a szerző, „egyike a *szubjektumfunkció* lehetséges *konkretizálásainak*”. És lehet, így a MI A SZERZŐ? szerzője, hogy a diskurzusnak nem valamely őseredeti teremtő a szubjektuma, hanem a szubjektum „a *diskurzus változó, komplex függvénye*”. Közlebről: az Esterházy Péter (EP) jelölő e szövegben mindig trópus. Metonímia, amennyiben e(gy) szöveg szerzője (én, bárki, egy funkció) nem ítélkezhet EP-ről (született, anyja neve, szem. szám, hús-vér stb.), legfeljebb mondatokat fűz műveihez, mondataihoz vagy akár e sajátos szerzőfunkcióról alkotott elképzeléseiről. Metafora, amennyiben ez a kettő mégiscsak hasonlít egymásra, noha EP sohasem gondolta komolyan, hogy az intelli-

gíbilis világ differenciálása (jó, rossz, hazug, igaz stb., tudat, tudattalan) pont akkor válik radikálisan nyelvi természetűvé, amikor az én (mi) valóságosságillúziói totálissá válnak. Színekdokhé, amennyiben mindig csak egy részletproblémájáról lehet szó annak a beláthatatlan komplexumnak, amelyet bárki az EP jelölővel hoz összefüggésbe. Satöbbi.

Mindezt azért jegyzem meg előzetesen, hogy 1. nehogy valaki azonnal és végképp valamilyen legyen, és hogy milyen, azt csak azok tudják, akik azonnal és végképp tudták. Hogy nehogy azonnal és végképp eljussunk a vég-ső változhatatlan valóságához. És hogy 2. viszonylag olvashatóan írassak. A különböző elméleti diskurzusok, átfogóbb metadiskurzív koncepciók persze mély bepillantásokat nyújtanak éppen ezen a területen, de szeretném megkímélni az érdeklődő olvasót attól a könnyed választástól, hogy ezeket azonnal ignorálja azonnal szakértelmüket fitogtató semmitmondást. (De kerülni fogom a szavak metázását: csak idézeteknél használok idézőjelet.) Ugyanakkor mégse csússzak bele abba a digitális és arrogáns múmoralizálásba, amely a JAVÍTOTT KIADÁS (efféle) értelmezését (és az etikai reflexiót) sokak számára lehetetlenné vagy elfogadhatatlanná teszi. Kényszeresen ismételvén a mű alapesztusait. Az ismétlés-kényszer egy olyan tudattalan retorika egyik alapkövéje, amit a tudat nem ért, csak beszél. ([Nem olyan] bonyolult dolog ez: szemléletesen példázza az a mód, ahogyan a JAVÍTOTT KIADÁS [JK] olvassa a HARMONIA CAELSTIS [HC] – árul[kod]ó mondatait: basszus, mindent megírtam, csak nem vettem észre? Az önde-konstrukció látványos példája/esete; nyugodtan el lehet ütni azzal, hogy a traumát elszenvetted lélek túlérzékenysége: projekció. De vajon a projekció azt jelenti: tehát nem is valóságos? És: ki[t]/mi[t] projiciál? A JK szerzője olvas paranoid módon, vagy a HC szerzője ír profetikusan? És ha mindkettő, akkor félelmetesen közel lehet az igazság pillanata, mert az elfojtott valóságosként fog visszatérni.) És az ismételt szcénák hőisének, az ennek e melodramája hétköznapi formájában – sima kis res-senter indulatokkal terhes, mégis apokaliptikus tónusú – amorálisozásba szokott torkollni. És ezek elég sovány forgatókönyvek, nyereséges produkció lehet belőlük, de jó nem.

Kapcsolódni szeretnék (tehát) a JK beszédmódjához is, amely a legtöbb ember szá-

mára nagyon is elérhető és érdekes. Ennek retorikája és narratológiája – noha általában bonyolultabb, finomabb, szebb stb. – tökéletesen kompatibilis a nagy példányszámú médiatermékekével, az ügynökügyet szelvében-hosszában és mélységében tárgyoló politikai-hír-organumoktól a sztár mindennapjait bemutatató és emberi esendőségeit sem rejtegető magazinokig vagy pletykalapokig bezárólag. Ugyanakkor/éppen ezért olyan, amelyet a legtöbb morális, jogi, nyelvhelyességi, pénzügyi, fraktálgeometriai és etikettszabály befolyásol. A mű ennek megfelelően rendkívül tapintatos nyilvános fogadtatásban részesült – őszinte-vallomásos jellege kikényszeríti a személy-(iség)elvű, masszívan prozopopoétikus olvasatot, és hogy a rá adott leglényegesebb reakciók ad hominem legyenek. És ez, mint tudjuk (magánszféra szentsége stb.), mélységében jobbára nem nyilvános műfaj. Két felszíni formájában az: az egyik (interjú/portré/stb.), amikor a nagy emberről kiderül, hogy ő is majdnem ugyanolyan, mint mi, a másik (pletyka/tényfeltáró/stb.), amikor a nagy emberről kiderülnek a bűnei.

Én mégis megpróbálkozom egy harmadikkal, egyrészt mert a JK is csak ezt a kettőt kombinálja, másrészt sokakat érdekelhet, harmadrészt mi ezzel a problémá, ha a másik nem saját rossz lelkiismeret elszabadulni készülő torzképe a tükörben.

Az író és a nyelv kapcsolatá(nak néhány mozzanatá)ról lesz tehát szó, más szóval a stílus kérdéséről, mely (stílus) tudvalevőleg az ember maga (akihez az ember beszél, aki beszél az emberhez stb.) – vagyis hátha etika és esztétika (stb., logika, politika) tényleg egy. (Misztika.) – A nagy író (a klasszikus/a zseni/az erős költő/a diskurzusalapító/a halhatatlan stb.) a nyelvet írja át: ő mondja meg, mi a Duna, az ő szemével látsz, az ő fülével hallgatsz arról, amiről nem lehet beszélni. Ambíciója, hogy rajta hagyja szignóját a nyelven. Neki kell tehát a megfelelésteljesebben viszonyulnia ahhoz, hogy a halandók hűségben másolói lesznek-e, vagy mégis boldogabbak, ha mégse.

A JK szomorú könyv, anyni bizonyos. Nem kell erőlködni a kompasszióhoz.

K k k.

Megtörtént eset, a jónak csak az emléke maradt, itt a vége, fuss el véle.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegényember, annak négy fia...

(**És elnyelte mértó**) Történt aztán, hogy egyszer csak ott termett EP, a hetvenes–nyolcvanas évek közepén, s ahogy térültek-fordultak, hogy, hogy nem, EP az ún. irodalom ún. politikai és ún. morális ellenőrzése elleni csaták legnyalkább vitézeként forgatta a hivatalos és ön(jelölt)enzorokban a pennát. A free speech friss szellőjeként fűtt, zászlójaként lobogott. Kelő nappal ő is kelt; szerencsés, fiatalos, örömelvű nemesítő vala ő, kerted nárciszokkal végig ültetvé. Nyomában kedv s öröm röpkedtek, csillogás és pompa, amerre járt, fiatalok, középkorúak és kritikusok követték minden lépését, irigy és nagyszerű kollégák és konkurensek lapoztak rá előszörre, ahol csak megjelent, igényes történelemtanárok Hajnóczy Péterről, progresszív műtősségédek Bólya Péterről álltak át E Péterre. Egy kicsit átírta az egész magyar nyelvet, utoljára Barczafalvi Szabó Dávid és Lőrincz El Lajos alakított ennyire látványosan rajta. Ó volt a nagy tehetség: simán kikerült minden aophradest. (Ez H. Bloomnak az irodalomról alkotott – szintén sík ödipális – víziójában az erős költő nagy retorikai művelete, a hatástól való szorongásának megfordítása: a mestert mesterien utóda felé mutató előddé tenni.) A BEVEZETÉS A SZÉPIRODALOMBA (BASz) esztétizmusára, az alanyban-állítványban gondolkodó „szakmaiság előtérbe helyezésére, az ideológiamentesség ideológiájára [mint azt másutt kifejtettem] az a nagyon fontos szerep várt, hogy legitimáljon egy olyan szabadabb, valóban alkotói beszédmódot, amelyet per definitionem nem vonhat ellenőrzése alá a hatalom ideológiavezérelt gépezete, ugyanakkor – untilg ismételvegett szlogenjei ellenére – eszében sem volt visszavonulni a társadalmilag fontos kérdések tematizálásától”. Hissen – és ez az elvileg (cenzurálisan) mérhetetlenül szabadabb kilencvenes évekre derül ki – voltaképpeni érdeklősége éppen ilyesmi volt (volna), nép, nemzet, kultúra, politika, történelem, nők, isten, haza, család és a többi komoly férfidolog. Miután meghalt a cselszövő, immáron (ön)cenzúra nélkül elő lehetett vezetni a politikai és szociális elkötelezettséget – amit azelőtt mind a komcsi, mind a népi igen nagyon nyomatott, és mégse lett nagy király. És íme: a nyolcvanas évek elejére kivívott e(szté)tikai autonómia kissé megmerevedik, és a kilencvenes évek teljesen új helyzetében EP egyre megmondósabb, nemritkán a kulturális-nemzeti észosztó villan elő az eurokonform köpönyeg mögül.

Végül érdeklődése a családi-nemzetiségi mitológiára, a saját hőstörténetére összpontosul. Fedőnév: történelem. „*Akartam mutatni, hogy tényleg mindent fölzáblt a történelem.*” (JK, 18.) No és mi lehet az a minden, ami addig nem történelmi volt? Talán a természet? A csillagos ég fölötté? Nem, nincs urbánusabb író EP-nél: semmi köze a természethez. Vagy talán a nemesség, a tartás, a tisztesség? Alighanem. Meg: a szemérem, az ártatlanság, az erkölcsi törvény benne. Vagy tán a múltat zabálja föl az apológia? Egy magát történelmileg sikeresen legitímált – empirikusan általános normává vált: normális – status quo moralitása felmutatja dogmatikus jellegét? De lehet, hogy mindegy, ad analogiam: az vagy, amit megzabálsz. Vagy: tiéd, amit megesz. Vagy: kapd be, kapd be, mert különben bekapja a kalauz bácsi. (Az anonim szerzők bölcsessége – hm?)

(**Idézet és tulajdonnév**) A BASz sokféle darabjának egyik legszembetűnőbb és legtöbbet vitatott közös problematikája az idézet volt. Ez rögtön élesen különválasztotta azokat az értelmezőket, akik ezt poétikailag izgalmasnak, illetve akik morálisan kifogásolhatónak találták. Az utóbbiak számára a jelöletlen (azaz egyértelmű markerek – idézőjel, eredeti szerző nevének feltüntetése – nélküli) idézet voltaképpen lopás. Az előbbieket a posztmodern (vagy akár jelző nélküli) intertextualitás fontos – és eredeti – eseteként üdvözölték. EP eljárása ebben a dichotómiában persze nem (volt) semleges: a jelöletlenség a szerzőség identitáselvű, individualizáló felfogása ellen dolgozik. Régi műfaj, de mint már Voltaire is célzott rá, ez önmagában nem lehet probléma. A BASz e radikális műfaji javaslata alapján inkább az (volt) az érdekes – főként, ha a szerző maga erősítő (natural born, sorsszerű, önbeteljesítő) képzelőerő-beli és elméleti fogyatékoságait –, hogy jó idézőművésszel van-e dolgunk, magyarul: össze tud-e rakni egy ütős kis klipet a Gutenberg-galaxis roppant muszteréből. – És valóban: miben is állna a szerzőség ércnél maradandóbb gondolata? Hogy van egy csomó rhapszodosz, x generációt át, és azon dolgoznak, hogy a hősök és egyéb király csávók neve fennmaradjon, de Homérosz lenyúlja az anyagot, és ő lesz az *Aeneas*, a filológia és a *The Story of the Copyright* főhőse? Hogy valaki valahol valamikor leír egy mondatot, és attól fogva az mindörökre az ő nevéhez tartozik? Pé-

dául: „Tévedni emberi dolog.” (Minél nagyobb közhely – mindenki által [f]elismerettség – szerzője vagyok, annál biztosabb, hogy elfelejtik a nevemet, és vakok az iróniára/-tól.) Vagy egy még egyszerűbb mondat: „A tulajdon lopás.” (Ki mondja? A: Prédikátor Salamon, B: Rousseau, C: Tao Te [v. Martin Luther] King, D: Sztálin.) Vagy: „Minden ember olyan érzékszerv, amellyel az istenség érzékeli a világot.” (Stb.)

A BASz e játékos, szabad, naiv tendenciája aztán szép lassan az ellenkezőjére fordul, míg végül azt látjuk, hogy a JK szerzője számára a legrémisztóbb lehetőség az, hogy még mielőtt ő, EP, a legilletékesebb, a tulajdonképpeni tulajdonos megmondaná, mi az, kiderül az igazság. Nem hallottad? Pedig bementék a Déli Krónikában is. Nem is kell a keresztnévet kimondani: az Esterházy apja. A HRABAL KÖNYVÉ-TŐL kezdődően (miként arra egy későbbi Barthes-monográfus már akkor felhívta a figyelmet; már ha valaki a FUHAROSOK-at nem találta volna túl melodramatikusnak) EP láthatólag egyre inkább beleszalad a reprezentatív-nagy-ember(-Isten-Haza-Család) jelölőhálóba, eköré szerveződik a megszállási energia, még a játékos-charmeur-erotikus imidzs érdekében penitenciaként vállalt, lelkiismeretnyugtató EGY NŐ is ebbe a narratívába épül bele, mint Kőműves Kelemenné.

Akinek nincs túl nagy problémája azzal, hogy az emlékezetében legelevenebben megmaradt EP-mondatokról az évek során kiderül, hogy nem EP-mondatok, az mindenképp felfigyel arra, hogy a JK számos nevet rövidít, másokat nem. „M. N. meséli, hogy az apja koponyájával Sztálingrád alatt fociztak. Ez is kimaradt a könyvből. Vagy ajándékozzuk Günther Grassnak?” (188.) A tulajdonnevek ugyanabba a retorikai alakzatba illeszkednek, mint az idézetek, és – hm – ugyanarra a transzcendentális középpontra mutatnak. Kulcsár Szabó Ernő-től (szintén teljes név a JK-ban, 131.) egyszer megkérdezték (Sz. L.), hogy miért nincs A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE 1945–1991 című munkája végén névmutató, mire ő bölcsen azt felelte, mert akkor 1., a potenciális érdekeltek mindenekelőtt ezt lapozzák fel, és 2.1., ha nem találják magukat a listán, bele se néznek a könyvbe, ill. 2.2., ha megtalálják, kikeresik a nevüket tartalmazó bekezdés(eket), aztán visszateszik a könyvet a polcra. Mennyivel melósabb a BASz technikája: megdobbán a szí-

ved, hogy ott látod Édes Neved (ÉN) a mű végi nagy listán (torzítatlan formában), ám a furfangos szerző nem árulta el az oldalszámot. Márpedig éppen az ödipális kód alapján vezérelt szignifikációs stílusokban tapadnak a legnagyobb tárgymegszállási energiák a tulajdonnevekhez. A tulajdonnév e prioritása az (ént jelölő) ÉN prioritásának jelölője. De persze ez már mindig is az atyának-neve: a teremtő, a totemállat, a copyright-tulajdonos, akinek egy kópiája vagyok, amíg közös tudattalannunk ural, amíg nem ÉN lesz(ek) az eredeti (a keresztnév mint másolat). (Vö. „Egyébként is még mindig jobb, hogy velem történt, mintha – Röhej: így akartam automatikusan folytatni: mintha apámmal történt volna.” [22.] Kérdés a tízezer forintos könyvvásárlási utalványért: mi történt és kivel. „Vagy ahogy a mamácskám szokta volt mondani: Táxi! [»Vészek egy táxit. « – Vagy ez a Nádas nagynénje?]) [242.]

(Retorikai és társadalmi) A név kötelez, az én lekötelez. Az én személyiségtőzsdei árfolyamának értékét az ödipális kód alapján szervezett prozopopoeitikus szignifikáció elsősorban az ÉN-hez kapcsolja, a tulajdonnévhez mint a cseleérték hordozójához. Tulajdonképpen éppen e(szté)tikailag nem ad hominem. A stíléma, a szöveg öröme ürügy az el/lekötelezett névhez való rögzítésére, a jelentőség) nagy ember általi kisajátítására, elősegítendő a reprezentatív copyrightok eredeti(ség-) tőkefelhalmozását. „Nem tudok betelni ervel az elegáns, célirányos idézőjelhasználattal; talán csak – bocs – Krasznahorkai Laci tudja ezt ilyen pontosan” (255.) – mármint hogy kik közül? Ne hülyülj: utánanézel, hogy Kleist használt-e idézőjelet és hogyan? Vagy Conrad? Vagy Mikszáth vagy Szijj (Feri)? És ki az a Martin Lüdke? (269.) Csak a monogramok nem tudják? „Két cédula még erről a napról, Kathrin Röggla regénye levonatának a másik felén. Kösz, Kathrin.” (15.) Szimpiség vs. szemérem. „Komolyban például Kertész Imre jó.” (27.) Komolyban például. „A regényben is van erről szó, Garacsi Laciól vett szöveg segítségével.” (30.) Helő, Laci. „Csillog a Kiadó szeme. Jó kiadó.” (33.) Stb. Fontos magyar és német személyiségek. Egy kis politika, egy kis diplomácia, egy kis szerénység, egy kis elegancia, és máris a nagy tragédia írja a nagy író és nem fordítva. – Ha viszont a nóném csákö (dramatization), aki lapátolja a sódert a betonkeverőbe a házam földemjéhez, meg van ha-

tódva attól, hogy ő mekkora embernek robizik, és van egy jó sztorija, akkor cserébe boldoggá teszem: következő művemben kap fogni egy bekezdést és egy kétszínű árnyalatot. És minél kevésbé hajlamos meghatódni – és ez egyértelmű szabály, egy érzékeny ember, akinek van ideje, tudja ezt –, annál valószínűbb, hogy bunkó, büdös, alkoholista, és ha egyáltalán van felesége, veri, de hál' istennek nem sokáig, hisz a társadalombiztosítás korántsem részesíti őt abban a kitüntető figyelemben, mint például és szépeket vagy azokat a „szemeket[et], akik előlege cselédjeink történelmi igazságát képviselik” (70.), gyakorlatilag pedig lenyúlták a segítségükkel a kastélyainkat, ahonnan megszervezik, hogy egymást följelentsük nekik.

Szóval már megint a komcsik járnak legrosszabbul. Meg az áldozatok. The great novel(ty). O boy. Who (cares who) is the author? – A valóság, ahova majd elérkezünk, a földi horror ha vállunkra tette hosszú karmú kezét?

„Az öncsalás lényege, azt hiszem, az, hogy a rémségeket mindig mások követték el, a németek, az oroszok, a nyilasok, a kommunisták. Mi egyrészt nem tehattünk mást, másrészt amit lehetett, megtettünk. Ez nem szabad, felnőtt [ha nem figyelsz oda a gyerekre] ember beszéde. A fasizmus is, a kommunizmus is jobban átjárt minket, mint ahogy arra gondolni szeretnénk.” (167.) Előfeltevés: ma viszont szabadság van, és nincs mi átjárjon bennünket. Vannak ugyan ordas eszmék, de már nem kötelezőek. A kapitalizmus újra szűz. A pénz uralma, az emberek többségének – bizony, bizony, ez a megfelelő szó – kizsákmányolása, az irántuk való felelőtlenség, hogy mindig meglegyen a bizonyíték az emberi természet romlottságára, a természet iránti felelőtlenség, az én/mi-elvű expanzió, az aktív, indokolatlan önzés egyre tornyosuló, visszaforgathatatlan, bábeli szeméttelpe – hát mit tehetek én, kis magyar huszár a multinacionális posztkolonializmus globális saktábláján. A Fenntartható Fejlődés zászlaja alatt belülről bomlasztom lebonthatatlan polipropilén priviligiumaimat. A testvérietlenséget, az egyenlőtlenséget, az elnyomást. – Jesszus, csak nem számon kéri még az etiópiai éhezőket is szegény szerencsétlen EP-n, aki ráadásul – és ezt még az új, szokatlan szerepből fakadóan olykor meghökkentően gyenge JK is demonstrálja – az egyik legtehetségesebb magyar író?

(A valóság, ahol minden egy) Nos, van benne valami. Éppen azért, mert roppant ambiciózus szerzőről van szó, akinek komoly tehetsége van a szimbolikus semák átrendezésére, és a JK éppen ezen a vonalon gyengült le véresen – látván immár színről színre az egy igaz való rémisztő végérvényességét. „*Nem tudtam, hogy most utoljára könnyű a szívem. Hogy soha többé.*” (7.) Mintha bosszút esküdne. Pedig talán éppen itt lehetett volna letesztelni a BaSz radikális intertextualizmusát. A valóság az a műfaj, amelyben a különböző műfajok összeérnek, ahol az ismeretelméleti, az etikai, a politikai, az esztétikai, a nyelvi, a filozófiai, a történelmi (fikciós) stb. problematika lényegileg összefügg. Ám EP visszahátrált a létező legborzasztóbb humanizmusba, amelyben az ember egyszerűen képtelen felfogni az emberben levő embertelent, hiszen az tőle, az embertől mindig is távol állt.

Ugyanakkor EP-től, mint tudjuk – EP-től –, semmi nem áll távol, ami isteni. A művész *quasi in terris deus*, mintegy földi isten, mondja a régi humanista közhely is. Világokat terem; ebben a paradigmában tudta magát mindaddig EP is. Egészen a JK-ig. És most rájött, hogy rosszul tudta. A realista tehetetlen, mert a világ kész. Régebben többször idézte Barthes-tól ennek az ellenkezőjét, de most kiderült, másként fogják fel a világot, hiszen másként fogják fel a nyelvet és a kettő kapcsolatát. Barthes (stb.) radikális intertextualista: az érdekli, hogy a nyelv mint az egyes műveken, az egyes szerzőkön, az egyes beszélő alanyokon átfolyó, folyamatosan művelt nyelv miféle koherenciával (világnézettel, szemléleti formával, doxával, paradigmával, előítéletekkel, költészettel, mitológiaiál stb.) bír. A szerzőkhöz rendelt idézetek egymáshoz rendelése (nem) formális egyeztetés, (mert) maga az (egyes) ember (közös) tapasztalata: az ontológiai megkülönböztetések nélküli szimbolikus ennél jóval gazdagabb – kivéve, ha olyan reduktív instanciája van, amely kivonja magát e játékból, és ezzel korlátozza és elszegényíti (textuális: tapasztalati) világát. – „*Amiként a Bevezetés idézethasználata a Danilo Kiš-novellában éri el a végét (a szöveg mint totális idézet), azonképp itt ez a vég, a maszktalanság mint maszk.*” (108.) Minden más csak tréfa: valójában ez a térdre hulló (kényszerített) melodrámahős vagyok, ez a nevetőmaszk mögötti zokogómaszk. „*Vagy,*

brrr; tréfa, protestáns!" (14.) „<És kérlek titeket, testvéreim, fratres – k k >” (245.)

És a baj nem jár egyedül: „*kijött belőlem a primcsi referenciális olvasó, posztmodern jóhírűnknek lótték*”. (111.) Ettől fogva „*az ún. valóságot tekintem valóságnak (nem a nyelvet), és ahhoz leszek hű*”. (67.) Hú! „*[É]n csak mutatom, ami van*.” (64.) Vagy ahogy a kritikus (B. Z. A.) megfogalmazta, „*innen a fikció valósággá alakul*”, és „*ki végzi az irodalmat*”, hiába játszott világeletemben, a HC-ig bezárólag, a mi kis posztmodern pornográfusunk a valóság és fikció határán „*ordenárén*”, ördögösen és büszkén, most kiderült, hogy „*a valóság nem nyelvi kérdés, hanem valóságos kérdés*”. „*Most végleg bebizonyosodott a fikció koholmányszerűsége*.” A valóság műfaji kikötése szerint pedig a realizmus és a diadal – ki elégikus lesz tőle, ki himnikus, de – egyet jelent: mindenki bűnös. Addig jó nektek, barátaim, amíg nem tudjátok felfogni, mennyire komoly dolgok ezek – ó, ha még egyszer naiv lehetnék. Ó, ha (vétkesek közt) cinke volnék, mit *nem* adnék. < ö > Vagy legalább üres: ennél, ami van, az is jobb: „*Csak ülnék a fehér papír előtt a na-hagy mű-hű [tárgyilagosság: ha nagy mű, nagy mű, mindegy, hogy ki-hi írta] utáni fekete vákuumban, alkotói válságban, s egy sort se bírnék írni, az volna jó. Istenem, mit meg nem adnék érte!*”

Tessék: mit? Mennyit? Hát igen: tulajdonképpen semennyit. Hányszor, de hányszor büszkélkedtem avval, hogy engem lenyűgöz minden, ami van. Hogy én mennyire tisztelek mindent, ami létezik. Merthogy ez engem mennyire érdek! Nesze, érdeklődj!” (17.) „*Mennyit pofáztam a világ érdekességéről meg arról az én kozmikus kíváncsiságomról mint életmentő vagy az életnek értelmet adó szenvedélyről! Meg hogy mit számít, hogy hős vagy áruló, a miénk, akik ezáltal gazdagodunk. Nesze, bazz meg, itt van, gazdagodj! Érdekes! Ennél érdekesebb már mi tudna lenni?!*” (80.) – Hát... Most hirtelen nem is tudom, ez retorikai kérdés? Nehogy nagy naivan sorolni kezdjem.

„*[M]ért nem Mészöly vagy Nádas apja besúgó, sokkal pontosabban le tudná írni az egészet, mért kell olyasmivel foglalkoznom, ami nem felel meg a te-het-sé-gem-nek!*” (28.) Talán mégiscsak, tényleg szerencsés szerző EP, mint TGM (0.) megjegyezte. Talán a tehetség éppen akkor mutatkozik meg, amikor valami nem oldható meg a szokásos rutinnal, a tuti, kipróbált technikákkal, a szokásos hangfekvésekben. (És ahogy EP a Papi jelentéseiben mindig beazonosítja

saját stíléleit, úgy A SZÍV SEGÉDIGÉI-ből látszik, hogy a sajátos esterházy dikció mennyire a Mamié is.) Mindenesetre ez az első EP-könyv, amely komolyabb introspekciós munkát végez. Ez eddigi EP számára alighanem túl nádasos (stb.) volt – és Nádas (pl.) túl jól csinálta/ta –, tehát került. Most rákényszerült. A szerepjátékban-perszónaváltogatásban jeleskedő menekülőművész – vagy hogy is hívják? szabadulóművész („*nem valami ilyesmit írt Radnóti a Bevezetésről?*” [44.]) – hirtelen lelkezni kezd. Mint Dosztojevszkij. Csak egy kicsit később kezdte. Egy goethei alkattól (szintén TGM észrevétele) ez el is várható. – Látszik, hogy nagyon friss, nagyon idegen neki a közeg, ezért a sok automatikus, kényszeres, zsigeri, reaktív reakció („*bizonyos érzelmileg telített szavakra, helyzetekre beindul – mint a Pavlicsek kuttyója!*” [34.]).

Az új, ún. valóság tehát, amiben szerző (olvasó stb.) utazik, rémülettel tölti el (szerző stb.-t). Eddig azt hitte, hogy csupa érdekesség, és most kiderült, hogy mélységesen és reménytelenül sötét. Mottó: „*Nem az látszott rajta, hogy nagy baj van, hanem hogy nincs remény*.” (126.) – Vö. „*Die Lage ist hoffnungslos, aber nicht ernst*.”

(Unheimlich) Próbálja idegenként, csúf új világlátnak appercipiálni, de a rémület fő forrása inkább az, hogy nem tudja beazonosítani a rémület fő forrását. Dolgozik, dolgozik, de minduntalan meg kell állapítania: ezt is tudtam, azt is tudja mindenki, amaz is régi közhely. Akkor mi is ez a hirtelen, engesztelhetetlen trauma? Ha egy na(ha)gy mű(hű)ben jól, játékosan, de igaz módon és művészileg sűrítve, de alapvetően realista módon ábrázoltam az apámat, az őseit, a múltat, és a méltó címe az, hogy HARMONIA CAELESTIS – akkor mi is a probléma? Hogy a JK arról szólna, hogy de kiderült, hogy mégse úgy van az? Hogy mégse realista, mégse igaz? Mi a probléma, ha semmi új nincs a nap alatt (és ezt már a HC megírta)? Mi? Micsoda? Már a HC megírta? Ezt is? Ez az, amit Freud Unheimlichnek nevez: tkp. az derül ki, hogy a külső a belső tükre, hogy a rémületet túlságosan is ismerős. (És a legvalóságosabb – vagyis tünet.) „*Dél van, el kéne mennem, találkozom van S.-sel, de nem merem itt hagyni az asztalon az irataimat, hátha K. csak úgy belenéz, quasi természetesen, ahogy előbb én az övébe. Azt ő nem tudhatja, hogy ezek ennyire az enyéim*.” (181.)

„*Ezt persze elvileg mindig is tudtam, csak talán*

túl nyugodtan tudtam. Hogy [»ránk is«] vonatkozik persze [ti. »ha azt mondjuk, és azt mondjuk, hogy az egy rossz rendszer volt, amely lehúzta, megalázta, széttrancsízította az embereket«,] még ha konkrétan »mi« tisztességesen viselkedtünk is. A »vontakozás« az mindig konkrétabb, valóságosabb. Ennyire konkrétan nyilván nem számolhattam.” (175–176.) Figyelmetlenség: -ra számít vagy -val számol szokott lenni, de a moralizáló nyelvművelőnek (vö. „Tanuljatok meg, szemetek, magyarul!” [63.] – Hozzám beszélsz? – nézel magad mögé) is egy nyelve van, mégis megbotlik: „Arról [ti. a HC-ről] meg se azt nem állítom, hogy könnyű megírni, se azt, hogy bárki megtudná.” (112., sic., utolsó szó [egy az] egybe. Ha meg meg tudná, az megint egész más lenne: nem tudná meg, amit elvileg mindig is tudott.) – „Ennyire konkrétan nyilván nem számolhattam.” Vagyis: semmi sem reális(ta)/való(di), amíg nem velem/velünk történik. Tudtuk, hogy voltak rohadék spiclik, aljas árulók. Azt is, hogy tényleg, igaziból. A valóságban. No de... Mások iránti érdeklődés, megértés, együttérzés, felelősség, ezek csak szavak. Sztorik a könyveimben. Édesapám ontológiailag más, mint a többi ember. Akárcsak neked a tied, nemde. „Jó, lehet, hogy a te faterod nem volt téglá, de évtizedeken át csalta anyádat, volt, hogy le se mosakodott, úgy mászott be melléje, rá, ágyból ágyba.” (91.)

A morál genealógiájához.

Mert a rossz lelkiismerethez bűn is kell. – Vö. SPIONNOVELLA, 1975. (A JK barnásvörössel szedett szövegeit – nyomdatechnikai okokból – aláhúzással jelölöm.) „Így kezdődik: Afféle nyalka fickónak és kis besúgónak indultam, amelyből – mint hallom – tizenkettő egy tucat: ha tehát valaki úgy beszélt egy politikusról, mintha azt mondaná: »Elkurvult a házmester leánya.», azt jelentettem, ha pedig a házmester leánya testét hitvány pénzért vagy más díjért effektíve áruba bocsátotta, szereztem hitvány pénzt vagy más díjat.” (131.)

„Csak azt nem tudtam, hogy közöm van ehhez. / Könnyen volt bennem részvét és szigor. Most is ez van bennem, vagy van ez bennem, csak a könnyű szót felejtjük el. [Nekem minden családtörténet, szoktam volt páváskodni. De hogy a III.III. is...! Arra nem gondolhattam, hogy a minden minden...]” (77.) Pedig a BASz expanzív (inter)textualizmusának ez logikus következménye lehetett volna. De EP más utat választott: „valami, érzem, érvénytelen lett. De mi? Dől az egész. Vagy mindig is dőlve volt, csak én ezt eddig, mond-

juk így, korlátozottan vettem tudomásul?” (106.) Az átkosban elsajátított beidegződés (vö. szabadságharcos) az áldottban is működik: továbbra is ragaszkodik hozzá, hogy a különbségeket e(szté)tikai természetűnek mutassa fel, de minthogy ezt politikailag és morálisan is szabad (vö. kapitalizmus), kiderül, hogy az e(szté)tikai csalás: a valóság más, az igazság odaát van. A világ kész, és benne ember embernek farkasa és farkas farkasnak embere. Az én expanziója a mi apokalipszisévé (kiderülésévé) válik.

Hol volt, hol nem volt, voltunk mi, és voltak az idegenek.

És kiderült, hogy ez volt az árulás.

„[N]em akarok semmit relativizálni.” (252.)

A jelentések valóságosak, ez meg csak < k > irodalom.

(Tehát az eleven, játékos EP) hamis volt, a valóságos pedig hontalan, kísértet(ies) (unheimlich) lett. Az irodalom nevenségesen kapálózik: esélye sincs, hogy visszavágyjon a hatalmas valóságnak. A Kőszobor megragadja a kis Don Juanitót. Goethe a romantikusokat.

„[M]ondom, olvasván ezeket a szövegeket, Shakespeare tényleg szürke realista.” (179.) Hm, hm.

Nem is az, hogy az introspekció túl új, és ezért még kényszeres; az ebből eredő nehézségeket („Stb.: hirtelen eluntam. Úgy unom, szinte nem kapok levegőt.” [54.]) az olvasó szívesen vállalja. Hanem hogy érzékelhetően fakult stíláris érzékenysége. (A híres „botfűlőség”.) A jelentés műfajánál meg mintha mindig azt mondaná: vége a komédiának. (S no, akkor lássuk azt a tragédiát stb.) A jelentések viszont gyakran érdekesebbek – irodalmilag – és főként finanszírozottabbak a gyakran önismerető vagy/és pánmoralista kommentároknál. „Feladatam volt, hogy f. hó 14-én a Népstadionban nézzem meg az FTC–Tatabánya mérkőzést. Elárulni csak mindent és mindenkit lehet.” (208.) Az ironia olvashatósága persze olyan, mint a Gestalt-váltós képek láthatósága: nem jössz rá, hogy a gonosz bosszorka állan a bibircsók – a fiatal leány vállán a melltartópánt. (Vö. projekció mint profécia, az öngazolás mint önbeteljesítés.) „A beszélgetés közben mindig felvettem a választás kérdését. Általában nem észleltem nagy érdeklődést, aminek Csákváron talán az volt az oka, hogy búcsú volt, s így nemigen lehetett ezt a témát tartani. / Állj. Álljunk meg itt egy pillanatra, megrendülten, a hányinger küszöbén.” (70.) Nem? Mennyire inadek-

vát, mint a könyv végén az a népfeddő és nemzetébresztő vezércikk, valamint pártkongresszusi irányelvek között felúton elhelyezkedő felelős-írastudó vándbeszéd (vagy ahogy némely debrrreceni mondja: vándőűbeszéd). És néha az őszinte, rácsodálkozó naivitás: „*Szinte mindenki érdeklődött a magyarországi helyzet fölöl, a valóságnak megfelelően feleltem. Eléggē zseniális mondat, s azt hiszem, nem is hazudott.*” (178) „*Befejezésül még egyszer lelkekre kötötték, hogy vigyázzak magamra, én pedig meghatott örömmel (sic! másolj!) adtam kifejezést, hogy »még vannak ilyen jó magyarok« az emigrációban.*” (221.) Ügynök egy bécsi magyar könyvkereskedésben egy Faludy-könyvet kér. Erre a fiú (EP): „*Nem tudtam, Gyurka bácsi, hogy része vagy apám életének. Te is bocsáss meg. [Bár itt nincs miért. Az olvasó az olvasó, és minden olvasót meg kell becsülni, a legszemetebbet is...]*” (211.) – Na. – Parancsolj, kérlek. – Egyfelől a roppant emlékmű az egek harmóniájának, másfelől ez a barokkos túlszpiázás, ezeregy kartács és kurványázás, aztán a passió összes stációja (mind a kettő):

„*Egy szar spicli, egy árulás (Verrat ist das richtige Wort) – (de) egy ember. Egy olyan, mint én.*” (137.)

Mert látjátok, feleim, „*nem tudunk – mi: emberek, akiket elárult és akiket nem – megbocsátani, mert előttiünk nem ismerte el [épp nekünk nem árulta el] tettét [árulását] és nem bánta meg azt [e bűnét], nem bánta meg, hogy lelkének sötétebbik fele legyőzte őt.*” (280.)

Na de: „*hát mit akartok tőle, hagyjátok, hagyjátok, megbűnhődte már a múltat s jövődőt.*” (Uo.)

(Hagyjuk) A HC-t (a HÁBORÚ ÉS BÉKÉ-t stb.) számos ok miatt – esetlegességek tömege szorozva a nagyon érdekes (régī és új) szövegek hatalmas számával, tickle, tickle, tickle, bang – nem olvastam, csak amennyit a JK idéz belőle. A JK markáns HC-olvasatából az derül ki, hogy ugyanaz a fő problémájuk: kizárják, hogy az (én) édesapám és az (ő) ügynökük jelölők ugyanannak az imaginárius (id)entitásnak a prozopopoeiájához tartozzanak. E két centrális jelölő összeférhetlensége a JK jelen ideje. Az ének, az ók, a nemeselek, az árulók. Ennek a kiazmusnak a permutációi – ez a JK wégűső wáltozhatatlan walósága. „*Tényleg: mi már itten nem kereshetjük az igazságunkat. A családtagok egyéni szenvedése, mint egy Bayer-aszpirin, feloldódik az árulásban.*” (83.) A valaha oly

nyitott, sokszerű, oly nyelvérzékeny EP most mindent, amihez hozzáér – és igyekszik mindenhez hozzáérni – kővé változtat. Immár vége a játéknak. Ez a valóság, nincs mese. Lehull az álarc stb. Minden ugyanarról, ugyanúgy szól. „*Bizonyos értelemben nekem ugyanúgy hihetetlen a New York-i terrortámadás, mint apám ügynök volta. [...] Én már több mint egy éve élek abban a sokkban, amelybe a világ most került.*” (231.) „*Édesapát mikor is szervezték be?, kérdi Gitta figyelmetlenül. Egy-másra meredünk, szó szerint: nem hiszünk a fiúinknek.*” (120.) „*Azonnal tudtam, miről van szó. / Amit láttam, azt nem hihettem el. Gyorsan az asztalra tettem a kezem, mert remegni kezdett.*” (12.) A trauma (az árulás) pillanata, „*amelynek súlya alatt élek azóta is és mindörökké.*” (11.)

De a JK éppen azt ismételteti, monomániásan és rémülten, hogy a HC-ben tényleg benne van minden. Tudod, minden. „*Uram, könyörülj rajtam. [...] Könyörgök, ne állj bosszút és ne kísérletezz velem, ne akard kipróbálni, hogy mi lesz veled a bajban, hogyan visselem a csapásokat.*” (161.) „*Papa, emelj föl, mint régen!*” (136.)

„*Megint rálapoztam egy mondatra, amelynek új értelme lett. Édesapám alapján véve rossz ember volt, egy hitvány tett, de ez lényegében sose derült ki, nem került rá sor. – De.*” (266.)

Szóval a szokásos huzavona. „*Ez csoda, véletlen, vagy tudatalatti?*” (180.) „*Vélhetően nem csak azt nem fogom tudni leírni, édesapám, hanem azt se, hogy én.*” (16.) „*Csak nem ez volt a HC titka? Ugye, nem?*” (186.)

Imádkozunk érette: a HC-t mondd, ne csak a valódit. Az igazat mondd, ne csak a JK-t: „*Mégiscsak úgy igaz, hogy a HC a valódi kép apám-ról, a realista, ez meg fikció. Vad fikció – ennyi fantáziát nem néztem volna ki magamból.*” (163.)

Ennek szemlélésében a JK első lapján: „*Szeretném, ha ezt a könyvet kizárólag az olvasnám, aki már a Harmoniát olvasta.*” Nyilván, hogy a balasz meglegyen. Az egyik serpenyő aljára, mint profi hentes a hájat, Justitia felcsapja a HC-t. Kizöckent idő, ő, kárhozat, és te születéll helyrebillenteni azt (a serpenyőt). („*Az olvasó az olvasó, és minden olvasót meg kell becsülni, a legszemetebbet is.*”) Figyelj, eleve minek néz: „*[D]e ez-tán bárki, bárki nyikhaj is, odavághat nekem egy félmondatot úgy, hogy utána nehéz volna mit mondanom.*” (14.) A kölcsönös bizalom megelőző (leg)zése. Az együttműködés záloga: mindenki, aki stb., az azonnal minden lehetséges ürügyet felhasznál, hogy rosszindulatát, irigység-

gét, ellenségességét, frusztrációit kiélje: hát persze hogy jönnek a nyikhajok, akik csak annyit látnak a világból, mint ez a szánalmas, múlt rezsimre fixált, büntudati, fekete/fehér, ostoba diskurzus. Mindenki azonnal ügynökközi kezd, összesúgnak a háta mögött: tudod, az ügynök fia, mondják, csak szemükkel bökte felé. (Ahogy a népiek bőfögve borozgatnak rajta a jó akolmelegben: Én találkoztam is egyszer a Matyival, amikor... stb.) Ilyen vagy, neked csak egy ügynök, egy eset, de neki az apja, az ember. „*Köpní vagy füttyülni rá: ez az én apám sorsa.*” (280.) Rosszat sejtő, megrogzított rosszindulatra koncentrált beállítódás; a megértésnek, az intelligenciának, a szeretetnek, az önreflexiónak mily csekély hatalmat tulajdonító; milyen rémisztően (ön)bizalomhiányos olvasata az olvasóközönségnek, a polgártársaknak: ha valaki nem olvassa a HC-t, csak az ügynököt látja: „[D]e most egy szar vagy, egy nulla vagy, elárultad magadat, elveidét, országodat, még az osztályodat is – milyen erő marad akkor? Istenem.” (62.) Érted: metafizikailag. – Itt vetődik fel igazán élesen a projekcióprobléma: a trutymó, a takony, a geci és valahány efféle fluidum, amely a JK lapjain hömpölyög, elönt-e mindent a te agyadban is, vagy ragaszkodsz hozzá, hogy mindezt írja meg még pontosabban is.

„*Akartam mutatni, hogy tényleg mindent fölzárt a történelem*” (i. h. És az ember – ha nem – disztigválni akar: az én primer, narcisztikus expanziójának eltolása [a] minden jelölőre). Á. Teljesen át kell(ene) hozzá írni a történelmet, az eddigi hiedelmek, elköteleződések, hierarchiák, jól felépített ideológiák, játéksztratégiák és érzületek rendszerét. A HC-t. „[É]s mindez azért van így, mert nem állt még sose kivégzőosztag előtt, mondotta édesapámnak a kivégzőosztag vezetője, munkaidőben?” (101.) Tehát a történelem az életnek kicsit poroszos pedagógiájú tanítómestere, ahol az ismétlés a tudás anyja. Ezért nem lehet belőle tanulni.

(Nézzük), milyen szempontból is von párhuzamot az író apja ügynöki jelentései és saját irodalmi ténykedése (és főként a HC–JK) között. Mi ez a folyton visszatérő „bagoly mondja verébnék”? Elsősorban az, hogy mindkét szerző intimitásokat ad ki, árul el olyanoknak, akikre azok nem tartoznak (noha amazzok tolakodóan kíváncsiak). Az idegen omniprensens, köztünk/bennünk van, és Isten szeme

mindent lát. (Vö. big brother, való világ stb. URH: „valaki néz a tévéből!”) „*Felhasználva az alkalmat megkérdeztem tőlük, mit várnak a francia népszavazástól; mind úgy gondolták, hogy De Gaulle fog győzni. (Ez azóta be is következett.)*” (69.) Tehát hogy egypár megfigyelt eldugva egy magyar faluba mit mond a francia népszavazás (nagyon is) várható eredményéről? Hogy a történelem angyala ezekből a kis színesekből rakja össze a nagy katasztrófát ábrázoló puzzle-t? Alighanem a Tóth is sejtí, hogy ebből a sztoriból aligha süli ki egy államellenes összeesküvést, ám ő maximálisan elégedett De Gaulle győzelmével, ha a delikvens „*felhasználva az alkalmat*” rá gondolt – rá, Tóth Jelenre. EP is rögtön lecsap: „*»Felhasználva az alkalmat«: tényleg ilyen idióta beszélgetésekbe bonyolódott a Tóth kedvéért?*” (Uo.) „*Válami, semmi, de mondat van, igen lelkiismeretes, de önálló cselekvésre alkalmatlan embernek ismertem meg, mindazonáltal Tóth szerint felhasználható.*” (Uo.) Mindazonáltal a tiszt számára az ún. információ éppannyira érdekes, mint EP számára; ugyanarra hajtanak. („*Tóth poétikai elgondolásai kvadrálnak az enyémmel.*” [Uo.]

Az író a legélesebb fájdalomokról akkor számol be, amikor az intimitás tereibe pillantanak illetéktelen szemek, illetve amikor láthatólag autentikus észrevétel, gondolat, érzés bukkan fel a gyöngybetűs jelentésekben. „*Nevezett lakásán kerestem fel; jobbról-balról megcsókolt. Ezeketől a személyes apróságoktól újra meg újra rosszul leszek, jobbról-balról, ez olyan szegycenlen!... (Megint: bagoly mondja verébnék...)*” (138.) „*Elmondta még E. B.-ről, hogy egy igen csendes ember. Most, amikor ott volt, se igen beszélt, csak ült és mosolygott. Ezt a tehetetlen, gyöngemolyt kiadni: ez az igazi aljasság.*” (86.) „*Ügynöki szöveg jelentette, hogy az a benyomása B.-B.-ről, hogy az »buzi«... Már az érzéseimkről is beszámolunk? B.-B. ilyen irányú magatartására vonatkozó jelentést már Udvardi fn. ügynöktől is kaptunk.*” (145.) „*R.-né nagyon megörült nekem, cigarettával kínált (Menthált szív). Elmész te tényleg a büdös picsába.*” (218.)

Az analógia még tisztább jelölője az, hogy a kezdetben a saját szövegtől élesen, tipográfiaiilag is elkülönített másik szöveg (az idegen test) elkezdí bekebelezni a múltat: viszonylag gyorsan és simán barnásvörös lesz minden HC-szöveg is. „*....majd ezeket az összeesküvéseket följelentette (édesapám). A kurva anyját! Yes.*” (Lefejejtetem az oldalszámot.)

Szóval mi is voltaképpen a trauma?

Az igazság, ami vakká tesz? Süketté? „*Nincs ember a földön, aki annyit szenvedett volna, mint az ő – itt rámnézett – édesapja. Nem tudom, mért mondja...*” stb. (175.) Nem is kérdezem. Vagyis már réges-rég közölték velem, de a tapintatot ő akkor nem (ügy) értette. „[H]át egy időben még apádtól is zokon vették, hogy lepaktált a rendszerrel. *En akkor ezt úgy érteltem, hogy*” (61.), és nem találod ki, hogy (hogy nem) értette. Úgy értette, ahogy, „*vagyis osztozott az egész társadalom gyakorlatias fölfogásában.*” (Uo.) „*Bár ha Szophoklészra gondolok... (tréfa).*” (142.)

Megejtő az a réműletteljes, unheimlich, kényszeres munka – tényleg mintha csak az OEDIPUSZ KIRÁLY vaskos didaxisát ismételné –, amellyel a HC-t újraolvassa: mi van, ha tényleg minden benne van? Ha a HC az igaz való, tényleg, akkor az ügynöknek is benne kell lennie. És tessék, benne van. És ha... Az árulás-problematika láthatólag leuralja világot („*jobb-ra egy pénznyerő automata, aki nyer, harminc ezüstpénz, roppant szellemes*” – 239.): mindenbe(n) ezt és csak ezt olvassa, minden metonimikus vagy metaforikus projekciójától összeszorul a gyomra, a Történeti Hivatal ávó, ha belép az olvasóba egy ismerős, azonnal „*[g]yáván pakolom az asztalomt. Újra meg újra elámulok, hogy ennyi gyávaság legyen egy emberben, és éppen bennem! (Remeg a kezem, híhetetlen.) [Bizonyíthatom: alig tudtam a fentieket elolvasni.]*” (177.) stb.: a legideálisabb alany.

A legkönnyebben beszervezhető, és a legtutibb, hogy tönkremegy bele. (És a négy gyereke és... Hacsak...) A leginkább foglya azoknak a fantazmáknak, amelyek szavatolják, hogy ez a démonia legyen a végső, igaz valóság. Tisztára, mint egy szerelem: „*másról se szólnak a napjaim, csak erről, nem is érzékelek mást, azt se tudom, hol lakom, semmi másnak nincs jelentősége.*” (62.) Megszállott, ez a pontos szó. Igazi szabadulóművésznek való feladat. A test egy jel, és a jelölt egy jelölő. – P-P. P. (ráadásul az arisztokratákról szóló) SALÓ-ját két alkalommal láttam. Mindkétszer a nevezetes szarevős jelenetnél hagyta el a legtöbb néző a moziatermet. Előzőleg a néző szimbolikus averziói és szugesztibilitása függvényében maga is foglya lehetett a borzalmáknak, ám ezt a jelenetet már nehéz volt a hiperrealitás irányába turbóznai, márpedig a szuperközeliék éppen ezt célozták komoly hübriszzel, és ettől fogva csak az önismereti (dis)kurzus radikális és naiv elutasítói maradhattak a fasiszták foglyai, az érzékek

megtagadói, a fantazmák, az abszolút szimbolikus vezéreltség önkéntes rabszolgái, ugyanis aki látott már életében szart, az akkor is kiközöskent a hipnózisból, amint a szélesvásznú, villára szúrt barnaság behelyeződik a szélesvásznú, piros ajkak közé, ha még életében nem látott véres hurkát. „*Nem: hiszem, ha látom, pupák, hanem: látom, ha hiszem!*” (T. W.)

Igazság. Árulás. Izé. Megbocsátás. Absztrakstumok drámája. Egy megátalkodott Corneille egy angyali Molière-ben. Az absztrakstumok szintiszta alapkategóriák, melyek tisztán alkalmazhatók minden élet minden helyzetére. A vad fikció valóságossá válását kivéve.

(Csak hogy) a legfontosabb szempontok elmentmondhassanak egymásnak. Furcsamód éppen a morális törvénykezés tisztaságelve az, ami a helyzetet logikailag is elég tisztává teszi: ha biztos lehetnél benne, hogy az emberek többsége képes ellenállni a különben-tönkretecszünk-fenyegetésnek és az így-meg-a-teljhatalom-megvéd-sőt-cinkosságnak, téged se tudnának beszervezni. Kívülről. Kinn vagy vagy benn: félelem és reszketés vagy biztosítás – biztosság. Az orosz tankok (a szuezi válság, a vasúti jegykezelők hálózobatitkai stb.) világossá tették, hogy az '56 típusú tiszta megoldás – a forradalom – nem megy. Amerika nem segít, Isten halott, a rezsim addig és azt csinál, ameddig és amit csak akar. Ahogy H.-G. G. mondaná: ez a radikális végesség képezi a beszervezettek és megfigyeltek egzisztenciális horizontját. Vagy ahogy V. M.: itt élned, halnod kell. Ahol a politikai cselekvés mozgásterre ennyire korlátozott (hol zsarnokság van), ott nagyobb súly nehezedik a morális törvényekre, amelyek sokkal régebbieket, masszívabbakat, és nem/pont ilyen extrém körülményrendszerre lettek kitalálva. Négy gyerekem van, nóm. Velük akarok-e élni, vagy... Vagy viszonylag normális körülmények között élhessenek, tanulhassanak, dolgozhassanak, vagy... *Egzisztenciálisan*, ahogy mondani szokás. Jó, jelenetek, de a családot békén hagyjátok. Nehogy már én itt jelentéseket készítsek nektek, ti meg nem engeditek egyetemre a gyerekeimet.

Ha normális/morális vagy, hős vagy: lemondnál a bátorságról: Achilles-sarkad fedetlen. A TAVASZ TIZENHÉT PILLANATÁ-ból arra emlékszem, amikor a fiatal szovjet kém csajszi (vö. hősnő) lebukik, és az aljas gestápoló őbers-tummbammfürer úgy próbálja vallomásra bír-

ni, hogy csecsszopó kisgyermekét kitakarva kirakja a mínusz tízbe, és amikor a csaj < k > bár, de mégse török meg (nem köp), elhűlve mondja neki: „Maga nem anya.”

Gyakorlatilag: ügynök/Papi iszonyú morális áldozatot hoz a szerettei (és így önmaga) relatív jóléte és biztonsága érdekében. Ezzel az áldozattal teszi árta(Ima)tlanná őket: megszabadítja őket a kiszámíthatatlantól, ami (így) bármikor bekövetkezhet. Jézus vagy Júdás: az ajándékról le szokták szedni az árcédulát.

A Ne árulkodj! már kora gyerekkorban népszerű parancsolat. A gyerek hamar megérti: ha te nem jelented *be* (jelzed a központnak) a tanárnak a stiklimet, én se fogom a tiédet. Az imperatívus világosan szegregatív: a gyerekeknek mint sajátos helyzetben levő közösségnek a konspirációja a felnőttek büntetéseinek kivédésére. A büntetés kijátszása korántsem jelenti feltétlenül, hogy a törvényt a gyerek nem interiorizálta; mindenesetre, szemben a felnőttel, nem kriminalizálja (hiszterizálja – a testre irányuló szimbolikus technológiák stb.). Bonyolítja a helyzetet, ha a felnőtt szól rá, ha mégis megteszi: az árulkodás immár nyíltan szembe kerül a többi normaszegéssel: etikai mérlegelést kíván. Ha el(nem)árulod (az istenért se) a pofozkodós P-nének, hogy a paktársad, Béci lopta el titkos szerelmed, Zsuzsi új amerikai szagos radírját, akkor jó lesz-e, legalább neked. Hát persze, hogy nem, mert a felnőtt csak a krétai paradoxonba – a valóságelvbe, a metafizikába, a morálba, az ödipuszba, a rossz közérzetbe – vezet be: egyfelől megerősíti a szegregációt, az árul(kod)ás szó helyes használata (jelentése) előfeltételezi az ellenérdeket (vagy cseréértéket), másfelől ha ő betartotta volna a parancsát, nem árulta volna el magát azzal, hogy az összes többi parancsnak ellene lehet mondani, ezzel a szegregatív kóddal. Tudod, tanár/diák, felnőtt/gyerek, fiú/lány, ultra-viola/diósgyőri, komcsi/mi, trockista/sztahanovista, isten/állat, barát/ellenség, ember/lehelletfinom lószőr ecsettel festett kínai váza, amelyet most tört össze a börtön ablakába tegnap beszökött pekingi ősz. Ha elárulod (nekik) a törvényszegést, áruló vagy, ha nem, elárultad a törvényt (emlékszel: ne lopj, ne ölj stb.).

Az árulásnak csak ebben a háborús logikában van értelme. Minél erősebb e jelölő megszállása, annál inkább fokozódik a személyi és nemzetközi helyzet. Dante bakot tart: nyugodtan lépj fel a vállára, és máris a nyolcadik bu-

gyorban vagy. Felhúzod magad után, és máris eltűnt a kilencedik.

(„Az örök pogány katolikus”) (Th. M.) A csúcs: „*ültem az athéni stadionban, s néztem, ahogy az öcsém az AEK Athénnal a Real Madrid ellen játszik, és ha csak hozzáér a labdához, nyolcvanezer ember ugrik föl (pontosabban 79 999), s kezdi kántálni: apánk jó nevét. Ennek vége.*” (126., kiemelés az eredetiben.) A mélypont: ([lektori]-jelentés)író felkeresi apja szenvedésének stációit, azokat a presszókat és egyéb helyeket, ahol ügynök találkozott a – amazokkal. De minden bank lett vagy márkakereskedés. Krúdy szeptember után: „*A Kis Dóm eszpresszót nem találok, mintha egy csemegebolt lenne a helyén, a Carmen cukrászdát sem találok, vagy a Seiko-szervíz, vagy a Fotex, vagy a Rétes-cukrászda. Bemegyek, hihetetlen illatok, hű ásványvizem. Lesz még valami? Már nem lesz semmi, mondom mélyértelműen, és lehuppanok egy [nem találok ki] Esterházy-torta mellé. De éhes vagyok! Ha egy Voltaire volnék, mindenütt föltűnően hást ennék, húst hússal [...] Valaki hangosan mondja a nevemet (vagy az apámét), tortát vesz épp, olyan, mintha provokálna, felugrok, megyek kijelél, kezét csókolom, nem köszön senki vissza. / Szemben a Bazilika. Látott mindent mindig. / A Keringő helyére csak egy pillantást vetek, ez is bank lett.*” (240.) És ha nem jutna eszedbe, hogy ez egy rendes, igazi kálváriajárás, se baj: „*Ha szabad ember volnék (nem pedig katolikus – tréfa!), most fagyaltoznék.*” (241. – Ha Lennie Lennox lennék, mindig énekelnék, és sohase lobognék stb.) – A mélypont ünnepélye: azért nagyon nehéz műfaj ez, mert kihívja ama bizonyos másik kompassziót is, a nem irányítottat, a nem reflektáltat, a nem ügyesen felépítettet, a nem a szerző forgatókönyve alapján rendezettet.

EP abszolút normális, szimpatikus ember. Ha gőgösködik, rászól magára, ha butáskodik, lebarmolja magát, ha sajnálatja, kineveti magát és így tovább. Gyakran az olvasó is így jár: ha averziói támadnak valamivel kapcsolatban, kritikái észrevételei, előbb-utóbb megtalálja valahol a könyvben. A szerző irtózatos munkával megpróbált mindent leeregálni, minden lehetséges támadási felületet kivédeni, és ez nyilván így is van rendjén. Ugyanakkor ezzel nagyon élesen ki is jelöli az olvasótáborát. A teljes védettséget csak arra a horizontra kiterjedően tudja biztosítani, amit belát. A többi nem érdekli. – Idegenül téblábol a valóságos Budapesten (teppeg, mint tót a repcében, ci-

peli a kereszjtét stb.), lajstromozza, hosszan, végül „*fiatal ordenaré lányok*” szólítják le: „*kis-öreg, egy ezresért leszoplak*”, de nem tudod meg, hogy reagált a mester. Ő már máshol jár. Hogy hol?: „*Míntha a Lenin-fiúk hívták volna így nagyapámat: kisöreg. (Megnéztem, nem: papa, 396.)*” A HC mint a valóságreferencia. Az ordenaré lányok persze vonakodnak EP helyett elvégezni a szükséges filológusi munkát, amely a Lenin-fiúkkal történő párosításuk jogosságát (történelmi szükségszerűségét) igazolhatná.

És persze őszintén összenéznenek, ha EP „*a nagyfőjű »wessi«, aki vagyok*” (stb.), Kassa és Lübeck, mecsoda kölönség, ösmered) típusú dumákkal próbálna nyomolni náluk, viszont szerző csontig meghatódik a (jól fizetett) önkéntes-ossi könyvtárosnőknön, akik lelkesen kikeresik neki a stázis és náci apaárulás anyagokat, akik „*segítettek abban, amiben, amúgy, soha senki nem tud, a regényírásban. Amiért nagyon hálás vagyok. Én könnyen mondok köszönetet, ha van miért. Köszönöm.*” (98.) Ach, keine Ursache.

„*Stasi a családban. Árulás. Főleg apaárulás (bukok az apaárulásra, élek-halok érte – hát ez utóbbi még igaz is). A mítikus alapárulások. És mit mondanak az árulók magukról, miért tették. És rémlik, mintha Göring fia is irt volna az apjáról, szóval náci-gyerekek, az is érdekelne. (Bocs, Papa, tudom, ez azért túlzás...)*” (99.) (Ha eltévesztett volna, kiról van szó.)

„*Főleg az foglalkoztat (!), mondtam szentelenül, mint egy szabadnapos Flaubert, ahogy feltáruul egy másik világ: a meglepetés. Hogy valaki nem az, aki. És akkor ki az, aki.*” (99.) – *Az ördögűző.* Benned van, és ő irányít. Az én. – A pszichiáter mondja a megszállott kislánynak: nem hozzád beszélek, hanem ahhoz, aki benned van. Emberfeletti erejű gyilkos lesz a kislánytestből, férfihangon beszél stb. A katolikosz – talán jézusi? számít? – értelme: hogy csak két nem, két faj van: az egyetemes és a resztli, avagy a pogány odakint és a gonosz idebent, vagy fordítva. – Love grows / where my Rose- / mary goes. – Szólózni próbált az ipse, de a nő hozzásimult... Copyright: Mária Magdolna örököse.

2001 szeptemberében a norvég hercegnő elemi iskolai tanulmányai végeztével egy jóhírű angol középiskolában szándékozott folytatni tanulmányait. Ám a tizenöt éves kamasz lány rövidesen visszatért hazájába, mert nem akarta, hogy éjjelét-nappalát újságírók figyeljék és dokumentálják tízmilliók számára.

„*Na nem!*”

De igen. Igen, igen. Igent mondok a világra, ez az én alapvető igényem.” (231.) „*[I]lyen az alkatom, tehetséges örül6 vagyok, ezt kaptam az Égt6l (És szóla alá a fellegek66l az Úr: örülj, bazzmeg!, és l6n, ekképp dicsérendve 6t*” (7.) – persze az archaizmusnak lehetne értelme, de csak ha a j6v6 idej6 melléknévi igenév jelen használatának is lenne. „*Mosolygunk. Rémes vagyok, olyan fokon hazug minden, amit most csinál6k, hogy az már humoros.*” (37.) „*Egyre könnyebb hazudnom.*” (17.) Kutya nehéz úgy 6gazat mondani, ha az ember nem ismeri a hazugságot – nyilván a HC ell6tte már ezt a mondatot, de ha ilyen fontos az els6 mondat, akkor mit jelent (hogy) az els6 szava (eufemizmus)? (Mi van van el6s-va? stb.)

„*A jelentés operatív szempontból nem értékes, mivel abban csak családi problémákról van szó. Olyan ez, mint egy rosszindulatú HC-kritika.*” (58.)

(A metafiziko-familiális részrehabjlás) mint a törvény végrehajtási utasítása; az ödipális kód, amely előírja (a) tulajdon elsőbbségét. (A szó éppen nem a híres komplexusra utal, hanem annak normális – neurotikus – megoldására.) A saját halhatatlanságának istenében hívó én a hiúság vásáran heteket, éveket spórolhat meg, mégse gondolhat soha arra a hipotézisre, hogy a közönséges nyelv, a közhely furcsa módon mérhetetlenül több időt rejt magában, közelebb áll a közös tudáshoz (vö. igazság), amely a stílus voltaképpeni terepe: nem a (kisajátított) kinyilatkoztatott, hanem a (közös) megnyilatkozással való játéka az, amelyben az e(sté)tikai közvetlenül mutatkozik meg az interszubjektivitás terében. Ez nem levezethető – elég csak hagyni magunkat mosolyogni, ha tényleg örülünk egymásnak.

„*A család mint a társadalom értékörző téglája. A tréfa adja magát. Magában leszámolt a régi rendszerrel, származásával. És tényleg lehet, hogy ezt mondta. A kis hülye. Leszámolt a származásával? Anyáddal, avval!*” (137.) („*Eddig a legjobb a Balassa-írás címe: »Apádnak rendületlenül.*” [145.] „*És áztalt, hogy bírták az egyik legnagyobb arisztokrata nevet, erősebbek lettek.*” (121.)

Mert „*nem az apa projektálódik a főnökbe, hanem a főnök értelmezi az apát, hogy elmondja, »nem szárnyalod túl apádat«, vagy »túlszárnyalod, hogy meglegld 6sapátokat!.*” Lacan meggy6zően megmutatta a kapcsolatot ödipusz és a szegregáció között. *Mégpedig nem oly módon, hogy a szegregáció ödi-*

pusz következménye lenne, alárendelődően a fiak testvérületének az apa halála után. Ellenkezőleg: a szegregatív használat ödipusz egy előfeltétele, amennyiben a társadalmi terület nem redukálható a családi kötelékre, kivéve, ha előfeltevésünk egy irtózatoss archaizmus, a faj személyben vagy szellemben való megtestesülése: igen, én egy vagyok közületek”. (G. D. – F. G.)

„[A]z övék lett – az enyém is, mindörökké, de az övék lett” (193.)

„Már az emlékei is azoké!” (167.)

„Már a fasza is az övék, a mitikus »apám fasza«” (stb. „ennek vajon van-e következménye az én farkamra vonatkozóan”. 168.)

„Egy apa, aki kizárólag a fia által létezik.” (108.)

„Húsvétvasárnap a testvéreimmel. Vidám apatörténeteket mesélünk egymásnak, lényegében ők nekem. Hogy amikor álmában, egy vasárnap reggel, ráhúzták a vizes mosdókesztyűt a lábfejére, György és Marci, elkezdte őket [tbsz. 3. szem.] üldözni. Annyi előnyünk [tbsz. 1. szem.] volt, amíg megtalálta a szemüvegét. Skera a fürdőszobába (iszikri, mondom én meg magamban), oda bezárkóztunk. Ő meg követelte, hogy azonnal nyissuk ki. Csak akkor, ha a Papi megígéri, hogy nem bánt. Majd mindjárt megígérem én neked két egyformát. Akkor viszont nincs kinyitás. / Úgy hallgattam, mint egy mesét. És olyan boldogan mesélték. < k > Könyvesre nevetünk magunkat. Közben én, mint egy gonosz boszorka, ismételttem: Nevessetek csak, nevessetek, amíg még lehet. De kár, hogy ezt nem lehet másképp, olyan szívesen eljátszanám a jóságos bátyot, aki megvédi kistestvéreit < k > minden rossztól.” (184–185.)

Mint egy fekete lyuk, a szörnyű végkifejlet magához ránt mindent.

„Mintha csak újra meg újra belerúgni lehetne, tényleg mint egy kutyába, és nincs bennem sajnálat, megérdemli, de evvel se kerültünk közelebb, mint-ha ugyanazt ismételtetném.” (136.) „De hogy az ávó dolgozott a nyelvérzékemen...” (159.) „Ha tudtam volna korábban, hogy is mertem volna tollat venni a kezemből... Betemetett volna a gyűlölet, a szégyen, a félelem.” (16.) Az önmegértés és a másik megértése éppoly szigorúan korrelál, mint az öngyűlölet és az idegengyűlölet. Az ő(ni)smeret szintje nyilvánvaló összefüggésben áll azzal, ki mit tekint cinikusnak, alpárinak, botrányosnak, amorálisnak, és mit ironikusnak, bölcsnek, felelősség- és (mert) szeretetteljesnek.

„Nem kell, hogy szeressék. Én is csak azért szeretem, mert az apám.” (109.) Ez például hülye-

ség; ha nem olvastad a HC-t, akkor (is) tudod, hogy az.

De – a tengernyi < k > a bizonyíték – a szeretettel is valami baj lehet. (A vággyal stb.) Ha a családi idill az ártatlanság allegóriája, akkor a szeretet (a vágy stb.) eleve tragikus hangfekvésben beszél, akkor a szeretet (a szülői kontroll, a double bind, a szerződés, a fertőzés, a cosa nostra leggyengébb láncszeme, a feltétlen stb.) elérzékenyülés a familiális patternök erején és hatalmán, mely erő és hatalom a fenséges Isten/haza/család/én/ödipusz öröksége. A széf a szívben, ahova minden érték el van zárva az illetéktelenek elől. A túl sok vesztítenivaló depozitórium. Minden szeret(e)-tem ide van bezárva, és ha csak egy ujjal is hozzájuk érnek (mások), az olyan szenvedélyt korbácsol bennem – és minden jóérezsű emberben –, amely minden bosszút, minden elnyomást/elfojtást, minden bünt(udatot) táplál és legitimál.

Odakinn (a valóságban/a fikcióban) nem is marad semmi, csak a nagy ember, az ordenáré lányok, a smasszerok, a bankok, a gesztusok gondosan könyvelt kereskedelme, a kétségbeesett nyomulás. Ne is próbáld zokon venni, te is így működsz; legfeljebb ügyetlen vagy. Vagy buta. Vagy naiv. Vagy...

Tudod, az a változat, amikor a Szörnyeteg megeszi a Szépséget reggelire.

Farkas Zsolt

HOVÁ TEGYEM AZ ELBESZÉLŐT?

Farkas Zsolt A SZÉPSÉG ÉS A SZÖRNYETEG című írása műfajára nézve pamflet, ám engem legkevésbé azok a modorosságok és modortalanosságok érdekelnek, amelyek pamfletté teszik. Fontosabbnak tartom, hogy a JAVÍTOTT KIADÁS kapcsán Farkas felvet két-három (egész pontosan három) olyan problémát, amelyen érdemes a nyilvánosság előtt elgondolkozni, nemcsak Esterházy Péter eddigi életművének jobb megértése érdekében, hanem általában az írói önismeret elmélyítése végett is.

Előrebocsátom, hogy ezek a problémák